

шарапханасындағы Ғу күтушісінің өнері туралы дерек. Ғу күтушісі жыры Ғулар ән-жырының ішіндегі ең бір көркем, бөғанайы бөлек түр болды. Шарапханадағы Ғу күтушісі шырқаған жеңіл сазды әуендегі Ғу әні, осы ән-жырға ілесе әсерленген қонақтар Ғу биін билеп, шарап ішті. Мұндай жыр сарынындағы көрініс таң дәуір ақындарының есіне көркем елес қалдырды. Ли бай өлең-жырларындағы Ғу күтушісі сарыны таңғаларлық іс емес, әдемі Ғу күтушісі ұсынған шарап әр қашан адамға желпіндірер рух сыйлайды, өне сондай рух адамның әр қашан барлық қайғы-қасіретін ұмыттырады. Чаң-андағы Ғу күтуші шарапханасы негізінен Ши шы мен Шүн жиан жағалауындағы бамбүк үйлер қабатының үстіне орналасқан. Досын алыс сапарға аттандырған осындай сәтте, ақындар қуаныш шарабын қанғанша ішу, келістіре бір қонақасы беріп аттандыру дағдысына айналған. Бәлкім, таң дәуіріндегі кең таралған Ғу шарабы жүзім арағы болса керек. Батыс өңірдің жүзім арағы таң дәуірінен бұрын алыс-жақынға аты шыққан, жазба деректерде__айтылуынша батыс өңірдегі Дауанугуда және Аншигуда да жүзім арағы бар делінген, Тарым ойпатының маңайындағы кейбір жерлерде жүзім шарабы бар делінген, мұндай жұпар йісті тәтті шарап пен қоңыр Ғу әуені, сәнді биімен қонақтарға қызмет көрсеткен Ғу күтушісі бірлесе табиғи түрде өзгеше бір жаңалық болып таралары анық. Олардың шарапханасының өзгешелігі көптеген қаламгерлерді осында келіп отыруға баурайды. Сол тұстағы У шың қаласы жастарының жастық кезде шарапханаға жиі-жиі кіріп шығуы таң дәуірінің бір түрлі өзгеше көрінісі болған. Ғу күтушісі деп отырғанымыз нағыз мықты өнер йелері еді. Сол кездегі адамдардың орта жазықтың перизатына эстетикалық әуесі қалыптасуымен бірге Ғу күтуші өнерпаздарының да баурау қуаты көрнекті түрде көтерілді. Мұны әрине Ғу күтуші шарапханасындағы алуан түрлі көңіл көтеру әдісінен бөле қарауға болмайды. Жалпы айтқанда Ғу күтушілері таң дәуірі ақындары санасына терең әсер көрсетіп, олардың шығармаларында әрқашан молынан суреттеледі. Шет жердің ән-жыры мен тіл үйірер шарабы бірлесе келіп адамды өзіне баурайтын керемет қасиетін сүйіне жыр етті.

Ли бай өлең-жырларының ішіндегі тағы бір назар аударуға тиісті бір түйін Ғу тобындағылар ауаны. бұл болса таң адамдарының батыс өңір аз ұлттарын жалпылама атаған тағы бір түрлі атау. Олардың бет әлпетіндегі өзгеше ерекшелігі қытайлардан бөлек болған. Бұлар негізінен Таң патшалығына келген Ғулар тобына жататын софыларды, садагерлер және көркемөнершілер еді.

Ендеше, неліктен Ли байдың өлең-жыр тармақтарынан «Ғулар» сарыны туылады. Төменде өз танымымыз негізінде бірнеше түрлі себебін айтып өтелік:

Бірінші, Ли байдың әулеті және оның туып өсуіне байланысты пікірлер, Либайдың туып-өскен тарихын көптеген мамандар зерттеді, бірақ бұл әлі шешім таппаған сыр болып келеді. Көптеген зерттеушілер оны орта Азияның Сұяп деген жерінде

туып өскен деген көзқарасқа тұрақтасты. Кейін келе Сы чуанның Чиң лиан деген ауылына келіп қоныс тепкен делініп жүр. Ал Либайдың туып өскен тарихына байланысты қатысты материалдарда төмендегідей екі тарихи жазбаға негізделген.

Бірі, Пан шуанжыңның жазған «оқымыстылар ескерткіші» деген шығармасы Ли бай өлгеннен кейінгі 55 жылдан соң жазылған. Онда айтылуынша, аты Бай, фамиласы Ли бай, ол Шан шидың Шың жи деген жерінің адамы, отбасы кедей болған, Сұй патышалығының соңында көптеген қиыншылыққа тап болып бас панасынан айырылған. Кейін аты-жөнін жасырып тыныш өмір сүрген делінген.

Гоморо мырзаның көзқарасына негізделгенде, таң патшалығы дәуірінде Сұяп деген жер екі жерде болғанын, бірі орта Азиядағы Сұяп екендігін айтады. Осы жазбадан қателік шықпаса, Либайдың туған жері орта Азиядағы Сұяп болмақ, ол қазіргі Қырғызстанда.

Ал енді бірі Либайдың кіші әкесі Ли яңбиңнің «шежіре» деген кітабында Либайдың фамиласы Тайбай, Шаншидың Шынжи деген жерінің адамы, Лян у жаудың тоғызыншы ұрпағы деген.

Либайдың тегіне байланысты ақын өз өлең-жырларында да айтады. «Жаң шиянғауға арнау» деген жырында айтылуында өзінің арғы ата-бабасы Ли гуаң болған. «Чаң -ан жырында» Либай өзінің ата тегі Лигуаңның он алтыншы ұрпағы екенін айтады.

Ал, Шын янғы мырзаның қарауынша Ли байдың әкесі бұрын, батыс өңірдегі Ғулар болған. Содан бастап, Сы шуанға барған соң, фамиласын Лиға өзгерткен. Бұл оны «Ли тайбай дерегі» деген шығармасында айтқан.

Ху хуайшын «Либайдың мемлекет қарастылығы мәселесі» атты шығармасында: Либай мырзаның жат жерді қоныстанған мекені өткен замандағы Таужы немесе Сұяп. Біздің білетіміз Таужы дегеніміз таң патшалығының өзі бойсұдырған елге қойған аты. Сонымен бірге бұл ат Хан дәуірінің ескі атын пайдалана отырып қойылған.

Ли байдың ата-балалары батыс өңір жазбаларындағы Сан байху ішіндегі бір отбасы, жоғардағыларға негізделгенде Ли байдың арғы ата-бабасы батыста 89 жыл тұрған. Либай қайтып келген бес жаста еді десе, тағы бір мақаласында «Ли бай түріктескен Қытайлық, Ли байдың портреті ескі жазбаларда қарайлас айтылады. Либайдың шешесі болса, орта жазық өңірінің адамы емес болуы мүмкін. Ли байдың бір ұлының аты Миң юно, тағы бір ұлының аты По ли болып, бұл есімдер Қытайлардың ат кою дағдысына ұқсамайды. Мүмкін Түркилесудің нәтижесі болса керек дейді.

Ю гу «Ли байдың бет әлпеті Ғуларға ұқсайды, аңыздарда айтылуынша оның бет әлпеті өзгеше жаратылған. Негізінен батыс өңір Ғуларында болатын ерекшелік болған. Оның үстіне алғашқы өмір батыс өңірде өткендіктен, көптеген адамдар Ли бай Қытай ма әлде басқа ма деген сұрақтар қойған. Ли байдың өз жырларына негізделгенде және Ли яңбиңнің «шежіре» деген шығармасында Ли бай туралы дерек қалдырған Пан шуанжыңның «оқымыстылар ескерткіші» атты шығармасына кейінгілер

зерттеу жүргізу арқылы Қытайлардың дерегі, Ғулардың дерегі, Ғулар мен Қытайлардың деректеріне талас туып, ел назары шоғырланып жүр. Алайда, дәл қазірге дейін Либайдың тегі әлі де шемім таппаған сыр болып келеді.

Назар аударуға татитыны Ли байдың Ғулар тілін білуі, жоғардағылар Ли байдың расында Ғулар тілін білетінін дәлелдейді. Бұл жағындағы мәселелер Ли байдың өз өлең-жырларында белең береді. Либайдың туылуы және өмірі туралы анық зерттеу қортындысы шыққан жоқ. Алайда, мына бір мәселе нағыз шындық, бұл Либайдың туылуы мен өмір жолы туралы Ғулар мен болған байланысы мәселесі.

Бұл бәлкім Ли бай жырларының Ғу сарынымен жазылу себептерінің бір деуге болады.

Екінші бір себеп батыс өңір мәдениетімен болған байланысты болмақ.

«батыс өңір» деген бұл атау, бірталайдан бері күңгірт ұғым болып келеді. өйткені, ұқсамаған дәуірдегі адамдар ұқсамаған танымда болған. Алайда, үлкен жақтан алғанда біз оны негізінен бүгінгі Шін жиан және Шін жианның батысындағы бір бөлім өңірлерді өз ішіне алады деп қараймыз. Батыс өңір жібек жолының негізгі қайнары, арлы-берлі қатынаған саудагерлер, саяхатшылар бұл жөнінде ұқсамаған көзқараста болған. Төтенше маңызды бір түйін, саудамен бастан ақыр батыс өңір мәдениеті керуендей созылған тарихи көшінде өзінің өзгеше күдіретті күшімен әйгілі.

Таң дәуірі Қытай ерте заман тарихындағы шартарапқа есігі айқара ашылған дәуір әрі ұлыттардың ұлы тоғысу дәуірі. Мейлі жоғары жік билеушілері, мейлі қарапайым халық бұқарасы болсын, олар үнемі шетел мәдениетін ашық қабылдаған. Бұл таң дәуірі мәдениетін онан ары байыта түскен. Батыс өңір мәдениетінің Таң мәдениетіне болған әсері ешкім ойламаған жағдайда туды. Мұын біз Таң дәуіріндегі оқымыстылар жасампаздығынан көре аламыз.

Бізге көптен таныс дарын йесі Ли бай да осы дәуірде жасағандықтан, жан-тәнімен батыс өңір мәдениетінің ықпалын өзінің асқақ сезім, романтикалы ойымен, жаттық тілімен бейнелеп, өлеңдерінің тартымдылығын арттырды.

Оның өлең-жырларындағы Ғу сарыны бір қырына батыс өңір мәдениетінің Таң мәдениетіне болған ықпалын дәлелдеп отыр.

Батыс өңір мәдениеті Ли бай өлең-жырларында көптеп қамтылған. Міне бұл сол кездегі Батыс мәдениетінің шығысқа сіңіп кіре бастауымен қою байланысты. Алдымен музыка мен би. Таң дәуіріндегі он бөлімді ірі музыканың көп бөлімі батыс өңір баянынан алынған. Олардың көп сандысы ел атымен аталып отырған.

Үшінші, Ли бай өлеңдеріндегі Ғу сарынының Таң дәуіріндегі Ғулардың сіңісуімен байланысы бар. Орта Азияның Ғуларының сіңісуі шығыс Хан дәуірінің соңғы жылдарынан басталып кеткен. Ол кездегі Ғулардың киімі, ақшасы, төсек орны, ас-суы, биі қатарлылары халық арасына кең таралған. әрі сол кездегі мансап басындағылар бастап, Ғулар киімін киіп, құралын істетіп, биін үйреніп, тамағын ішкен.

Сондықтан да бұқара арасына кеңінен таралған. Бұл кейінгі кездерге келгенде біртіндеп ілгерей түскен.

Сұң, Таң патышылықтары тұсы жібек жолының едәуір дамыған тұсы болған. Батыс өңір қатынасының қолайлылығы батыс өңір адамдарының Чаңанға келіп қоныс тебуіне мүмкіндік тудырды. Бұл адамдардың ішінде саудагерлер саны біршама мол болып, олар таң дәуірінің саяси, экономика, тұрмыс-тіршілігі жақтарын маңызды рол атқарды. Таң дәуірі патышалғы күшті, халқы бай, қатынасы дамыған болғандықтан, батыс өңір саудагерлері көп түрлі әдіс-айламен ұлы Таңға кірген. Жібек жолы бойындағы Бо шян, И жоу, Донхуан, Ган жоу, Су жоу, Лиан жоу, Чаң-ан қатарлы жерлерде саудагерлердің молияюы әрі қоныстануы сол жер халықтарымен етене байланыс терендеп, бір-бірімен қандастық қатынасқа дейін жетті.

Таң дәуірінің музыкасы, би өнері батыс өңірдің ықпалына көп ұшыраған. Музыка, би өнері патыша ордасында ғана емес, әрқандай жерлерде ықпалды болып, рухани қимылдардың басты тірегіне айналған. Міне осындай ортада өскен Ли байдың шығармашылығына Ғу сарынның сіңбеуі мүмкін емес.

Жинақтап айтқанда материалдық және рухани екі жақты қамтып жатқан Ғулар ықпалы орта жазыққа кеңінен тараған. Қытайлардың батыс өңірге таңданғанынан сырт, ең маңыздысы батыс өңір мәдениетінің өзіндік даралығын көрнекті болғандығында десек, Ли байдың осындай ортада тамаша тверчестулық стил қалыптастыруы әбден мүмкін деген сөз. Оның өлеңдерінде осы тұрғы айқын көрінді. Қаламгердің жалпы туындыларына тереңдей үңілгенде, жалпылық жақтан батыс өңірдің географиялық көріністері, соғыс майданы, азық-түлік, әдет-ғұрпы, ойын-сауығы т.б қатарлыларды қамтып жатқандығын көруге болады.

Қортындылай келгенде, жоғардағы айтылған дерек көздері мен айтылымдар Ли бай поэзиясына Ғу сарынының сіңуіне үлкен негіз болғандығын дәлелдей алса керек.

1. 司马迁:《史记》卷一百二十三。
2. 班固:《汉书》卷九十四。
3. 詹鍈等:《李白全集校注汇释集评》,百花文艺出版社,1996年。
4. 杜佑:《通典》,卷一百九十三。
5. 王溥:《唐会要》,卷九十九。
6. 陈寅恪:《李白氏族之疑问》,《清华月报》1935年第十卷。
7. 胡怀琛:《李太白的国籍问题》,《逸经》1936年第1期,第10页。
8. 胡怀琛:《李太白通突厥文及其它》,《逸经》1936年第11期,第3页。
9. 幽谷:《李太白——中国人乎?突厥人乎?》,《逸经》1936年第11期。
10. 羽田亨:《西域文明史概论》,耿世民译,中华书局,2005年,第5页。
11. 刘向等:《旧唐书》卷二十九。
12. 玄奘、辩机:《大唐西域记》,季羡林等校注,中华书局,2000年,第1001页。
13. 刘向等:《旧唐书》卷二十九。
14. 王溥:《唐会要》,卷三十。
15. 陈寅恪:《唐代政治史述论稿》,上海古籍出版社,1997年,第16页。
16. 岑仲勉:《隋唐史》,河北教育出版社,2000年,第104页。
17. 向达:《唐代长安与西域文明》,三联书店,1957年,第35-50页。
18. 刘向等:《旧唐书》卷四十五。
19. 欧阳修、宋祁等:《新唐书》卷三十四。
20. 圆仁:《入唐求法巡礼行记》,顾承甫等点校,上海古籍出版社,1986年,第147页。
21. 郎樱、扎拉嘎:《中国各民族文学关系研究》(先秦至唐宋卷),贵州人民出版社,2005年,第227-287页。

Мақалада Қытайдың Таң дәуіріндегі әйгілі ақыны Ли Бай өлеңдеріндегі батыс өңір көріністері сөз болады.

ТІЛДІ ОҚЫТУ ӘДІСІ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА

А. Аканова

«ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ОРЫС МЕКТЕБІНДЕ», «ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» БАСЫЛЫМДАРЫНДАҒЫ САУАТТЫЛЫҚҚА ДАҒДЫЛАНДЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Әдістемелік журналдарда жарық көрген түрлі ғылыми мақалалардағы сауаттылыққа қатысты айтылып жүрген тұжырымдар сан түрлі.

Жалпы ғылымда қазақ тілін үйрету методикасы туралы түрлі бағыттар, әдіс–тәсілдер бар болғанымен, қазақ тілінде сауатты жазу мәселесі үстіртін айтылып, сауатты жазуға дағдыландыру тек тіл үйрену әдістерінің бір тармағы, бөлігі ғана болып қаралады. Алайда, сауатты жазуға негізделген нақты талаптар, әдіс–тәсілдер, сауатты жазуға дағдыландырудың тиімді жолдары анықталмай сыртта қалуда. Қандай болмасын ғылыми еңбек, мақаланы алмасақта, дұрыс айтылым бірінші орында, ал сауатты жазу екінші мәселе, яғни кейінгі орында қарастырылады. Бұған дәлел «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде», «Қазақ тілі мен әдебиеті» басылымдарындағы сан алуан әдістемелік мақалалар. Бірақ, ғылымда теориясыз практика, практикасыз теория жоқ. Сол сияқты, жазылымсыз айтылым, айтылымсыз жазылым жоқ. Ендеше орфографияны оқытудың принциптері мен әдіс–тәсілдерін, сауатты жазуға үйретудің жолдарын, қойылатын талаптары мен белгілерін анықтап, ажыратып, дәлелдеп алмай, дұрыс сөйлеуді үйрету де мүмкін болмайтыны анық. Тіл үйрету барысында белгілі бір жүйелілік, оқушының шама–шарқын ескеру, тиісті деңгейлік бағытты ұстану – оқытудың басты принципі болып табылады.

Оқушылардың сауаттылығын дамытуда болсын, қалыптастыруда болсын орфографияның принциптерін меңгеру маңызды роль атқарады. Қазақ тіліндегі сөздердің фонетикалық, морфологиялық және дәстүрлі принцип бойынша жазылатын сөздерді үйретуде орфография мен орфоэпияны бөліп жарды емес, оларды етене тығыз байланыстыра оқыту ең тиімді жол болып табылады. Қате жазылған сөзді дұрыс айту мүмкін емес. Сондықтан оқушыға жазу, көшіру сияқты жазылымға қатысты түрлі тәсілдерді анықтап, санын көбейтіп, оларды иерархиялық ретпен жүйелеп, оларды қолданудың тиімді ретін айқындау біздің басты мақсатымыз.

Жылдан жылға қазақ тілінде білім беретін ұйымдар желісі үздіксіз өсуде. Мәселен, облыстық, Астана және Алматы қалалық білім басқармаларының 2009 жылғы берілген мәліметтері бойынша үстіміздегі оқу жылында елімізде жалпы білім беретін мектептердің 49,7 пайызы қазақ тілінде білім береді, орыс тілінде оқытатын мектептер 21,9 пайызды, аралас тілді мектептер 27,3 пайызды құрайды. Сонымен қатар 14

мектеп ұйғыр, 65 мектеп өзбек, 2 мектеп тәжік тілінде жұмыс істейді.

Қазақ мектептерінің қатары өсуіне орай қазақ тілінде білім алатын оқушылар саны артып отыр. Өткен жылы олар елдегі барлық оқушылардың 59,9 пайызын құраса, биылғы жылы 61 пайызға жетті».

Бұдан шығатын қорытынды сол, қазақ тілінде сөйлей білетін, жаза алатындардың саны, ал шын мәнісінде оларды нағыз білікті, тілді сапалы меңгеремін деген тіл үйренушілер етіп тәрбиелейтін жоғары деңгейдегі, әбден ұшталған үйрету методикасын қолмен санап қана көрсетеміз.

Гүлшат Есенованың «Өзге тілді дәрісханаларда қазақ тілін үйретудегі жаттығулардың дидактикалық аспектілері» атты мақаласында былай делінген: «... Ф.Оразбаева жазылым әрекеті ұғымын түсіндіруде оның әдістемелік ерекшелігіне тоқтала келіп, былайша түйіндейді: «Жазылымның әдістемелік ерекшелігі – графика мен орфографияны, жазу және жазбаша сөйлемді жетік білудің, үйренудің, амалдары мен жолдарын іздестіре отырып жазғызу, оқыту. Жазылым процесін тез әрі сауатты үйренудің тиімді тәсілдерін пайдалану». Ғалым қазақ тілін сауатты үйрету үшін, тіл үйренушілерге жазба жұмыстарын дұрыс жоспарлау маңыздылығына ерекше мән береді. Ондай жазба жұмыстарына мыналарды жатқызуға болады: Жазбаша жаттығулар; Қысқа мәтіндер; Жүйелі жазба жұмыстары; Жазбаша бақылау жұмыстары; Диктанттардың түрлері; Жазбаша ойындар; Іс қағаздарының үлгілері.

Бұдан шығатын түйін, оқушыны я болмаса тіл үйренушіні қазақ тілінде сауатты жазуға үйрету, соңынан сауатты жазуға төселдіру үшін сол басты мақсатқа апаратын барлық әдіс–тәсілдерді, ең тиімді жолдарын барынша қолдану қажет. Ол әдістерді тиімді қолданудың түрлі жолдарын анықтау, оқушылардың сауатты жазуына үлкен негіз болады.

Ғалымдар пікірін саралай, талдай келе тілді үйретуде жаттығулардың атқаратын қызметі ерекше екендігі айқын көрінеді. Яғни тіл үйренуде, оның ішінде жаттығулар орындауда дидактикалық принциптер үнемі ескеріліп отырады. Профессор Н.Оралбаеваның айтуынша, жаттығулар жеңілден басталып, бірте–бірте күрделенуі тиіс.

Жаттығулар орындау барысында жұмыс кешенді түрде жүргізіледі. Жаттығуды орындауда тілдік қатынасқа байланысты іске асатын әрекеттер (оқылым, жазылым, тыңдалым, тілдесім) кешенді түрде жүргізіледі, яғни жүзеге асырылады.

Ойымызды түйіндей келе, бұл мақалада сөздерді оқыту ауызшаға қатты бейімделген, яғни мақаланың ерекшелігі сол, онда жазба жұмысына дағдыландыру мәселесі арнайы қаралып, сөз мағынасын үйрете отырып оның жазылуы қатар қарастырылған. Демек, сөздің мағынасы мен оның дұрыс жазылуы, дұрыс айтылуы, т.б. бәрі өзара байланысты ғылыми ұғымдар.

Зульфия Скақованың «Ауызекі сөйлеуге үйретудің әдістері» мақаласында мынадай тұжырымдар бар: «...С.Жиенбаев өзінің «Орыс мектебінде қазақ тілін оқыту методикасы» атты мақаласында былай дейді: «... Қазақ тілі сабағы оқу, жазу, сөйлеу, грамматика ережесін тексеру сияқты негізгі бөлімдерден құралады, жұмыстың бұл түрлері, әдетте, жеке-жеке жүргізілмейді, бірімен-бірі аралас келіп отырады. Қай сабақ болса да белгілі бір тақырып бойынша жүргізіледі... Жұмыс түрлерін бір сабақтың өзінде беталды араласып, біресе жаздырып, біресе оқытып, ретсіз ауыстыра берсек, онда баланың ойы бір жерде тұрақтамайды да, сабақтан ешнәрсе ұстап қала алмайды».

Мақалада қазақ тілін басқа тілді оқу орындарында оқытуда, біріншіден, практикалық мақсат қойылады, яғни оқушылардың сөздік қорын байыту, қазақша ауызекі дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, бір-бірімен сөйлесуге, оқығанын, көргенін, естігенін қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтырылады.

Екіншіден, білімділік мақсат, яғни қазақ тілін пән ретінде оқыту арқылы оқушыларға қазақ халқының тұрмысы, мәдениеті, тілі туралы мағлұматтар беріледі.

Үшіншіден, тәрбиелік мақсат, яғни қазақ тілімен, әдебиетімен танысу арқылы оқушыларды азаматтық, адамгершілік рухты тәрбиелеуге болады делінген. Ал, жалпы оқыту әдістемесінде сабақтың мақсатын қоюдың ортақ бір қалыптасқан жолдары бар. Олар:

– сабақтың ғылымилығы яғни, білімділігі (мұнда тақырыптан нені анықтау керек, неге көңіл бөлу керек, нені дәлелдеу керектігін ашу мақсат болады);

– дамытушылығы (мұнда тақырып мазмұны негізінде оқушылардың пікірін қалыптастыру, олар қандай жұмыс түрлері, әдіс-тәсілдері арқылы жүргізлетіндігін белгілеу мақсат болады);

– тәрбиелігі (мұнда тәрбиенің барлық түрі ұйымдастырыла, қиыстырыла жүргізіледі, саяси-идеялық, патриоттық, еңбек, инабаттылық, адамгершілік негізгі мақсат болып саналады). Автордың айтқысы келгені осыған келіп саятын сияқты. Практикалық мақсат дейді де, оған сөйлеуге, жазуға үйрету, оқушылардың сөздік қорын молайтуды жатқызады. Ал білімділік мәселесіне оқушыларға ұлттық сана, рух қалыптастыру үшін ұлттық тәлім-тәрбиеден тұратын білім беруді айтады. Алайда екі мәселенің басын біріктірсе, білімділік деген бір ұғым шығады. Яғни, ұлттық тәрбиеге үйрету мен сауаттылыққа үйретуді білім беруге жатпайды деп айту қате. Демек, екеуі айналып келгенде бір мақсатты көздейді. Ол – білімділік.

Қарлығаш Тұрарбекқызының «Жазба жұмыстарында сауаттылықты жетілдіру» мақаласында тілдің грамматикалық, орфографиялық, пунктуациялық заңдылықтарын тез арада меңгеріп, оның емле ерекшелігінің есте сақтап қалу, сауаттылықты арттыру жөнінде жатқа жаздырылатын жазба жұмыстарының түрлері сөз болған. Диктант жұмыстары неғұрлым түрленіп отырса, солғұрлым оқушының ынтасы, белсенділігі артатыны анық. Диктанттың түрленіп жүргізілуінде оқушылауыға тілдік материалды есте сақтап, көп нәрседен хабардар болады. Диктанттың бірнеше түрлері бар: бақылау, сөздік, терме, өздік, шығармашылық, ескертпе, көру, танымдық, түсіндірме, т.б. Сонымен қатар мақалада мұғалімнің диктантты әр тоқсан сайын қалай бағалау керектігін кестемен көрсетіп, қателердің қай түрі болмасын бәрі де грамматикалық теориялық заңдылықпен ұштасатындығы айтылады. Қателерді болдырмау үшін мұғалімдер мынадай жайтарды басшылыққа алу қажеттілігін айтады: *оқушының білімін күнделікті тексеріп, жазу жұмыстарында орфографиялық, пунктуациялық белгілерді саналы қоюға дағдыландыру, сөйлемдердің мағынасын, құрылысын тез айқындай алу дағдысын қалыптастыру; жазба жұмыстарына (диктантқа, шығармаға, мазмұндамаға) қойылатын талаптарды үнемі еске түсіріп отыру; бақылау жұмыстарын тіл ұстарту мақсаттарымен байланыстыра жүргізу; оқушылардың жіберген қателерін анықтап, оны болдырмаудың әдіс-тәсілдерін алдын ала ойластыру; жазба жұмыстарында жіберілген қателерді оқушылардың өздеріне таптыру; сыныпқа ортақ жалпы қате және жеке оқушының арнайы өзіндік қателерімен жұмыс істеу; жіберілген қателердің негізгі себептерін оқушыларға жете түсіндіріп, оны екінші рет қайталамауға әдеттендіру; көркем әдебиет шығармаларынан орфографиялық, пунктуациялық ережелерге байланысты мысалдар тергізу, оларды дауыс ырғағымен оқуға және тыны белгілерінің қойылу себепін дәлелдеп айтып беруге дағдыландыру; «Қатесін тап» атты алдын ала дайындалған шағын «қатесі бар» мәтінмен жұмыс жүргізу.*

Бұл әрине оқушылардың әдеби тіл нормаларын тартымды, сауатты қолдану үшін мұғалімнің мықты шығармашылығын талап ететін кешенді жұмыстардың көрінісі, дегенмен, осы жұмыстарды қалайша іске асыру керек? Оның жолдары қандай? Мәселен, оқушылардың бір рет жіберген қатесін екінші рет болдырмау үшін қандай тәсіл бар? Мақалада осы сияқты маңызды мәселе анықтап, дәлелдеуді қажет етіп тұр.

Айжан Жанәбілованың «Жазба жұмысының инновациялық түрлері арқылы тіл дамыту технологиясы» мақаласында сауаттылыққа қатысты біршама ойлар айтылған. Мәселен, «...Дәстүрлі оқытудағы барлық диктанттың басты мақсаты – балалардың білімін тексеру, бақылау, теориялық білімдерін тәжірибеде пайдалана білуге дағдыландыру, сауаттылыққа баулу болып келеді». Мақалада диктанттың түрлері айтылып келіп, шығармашылық диктант туралы елеулі ғылыми тұжырымдар мысал болып